

Nagy András: Savonarola

Két évvel első, karcsú novelláskönyve után terjedelmes regénnyel jelentkezett a még mindig igen fiatal, húszas éveinek első felében járó Nagy András. Életkorát hangsúlyozni két okból érdemes. Egyrészt hogy tudhassuk: a most induló fiatal író-nemzedéknek képviselője, másrészt, hogy megértőbbek legyünk nagyszabású vállalkozása iránt. Mert regénye nagyszabású, de hibái is nagyok. A pályakezdő szertelen sokatakarása, bátorsága, mely nem riad vissza a hatalmas feladattól, rokonszenves, de az eredmény töredékes.

Mint pályakezdő elbeszéléseiben, itt is a történelemhez fordul írói anyagért. Akit kiválaszt, Savonarola (1452—1498) a XV. század végének egyik legérdekesebb, legellentmondásosabb figurája. Századok óta mozgatja a gondolkodó képzeletet. Végletes és árnyalt ítéletek egyaránt születtek, s ezekből jó ízelítőt ad a fülszöveg, idézve Goethe, Machiavelli, Lukács György, Thomas Mann, Gramsci idevágó nézeteit. Már ez a névsor is jelezheti, hogy Nagy András szokatlanul merész kihívásra vállalkozott, amikor egy valóban egyetemes jelentőségű, közismert történelmi személyiséget állított a középpontba. Vajon mi célból? A könyv Savonarola életútját követi végig születésétől megégettetéséig, keretül választva a hamarosan meginduló szentté avatási eljárást, — de nyilvánvalóan nem történelmi életrajzi regény. Nem az, bár az író láthatóan hatalmas ismeretanyagot mozgalt meg, alaposan búvárkodott a kor Itáliájának, különösen Firenzéjének történetében, szokásaiban, hétköznapijaiban, elmélyülten tanulmányozta az egyház és a vallás helyzetét s a politikai erőviszonyokat egyaránt. Mindezt csak eszköznek tekintette ahhoz, hogy modern, korunkhoz szóló regényt írhasson, hogy a regény gondolati anyagának középpontjába azokat a szálakat állíthassa, amelyek összekötik a fél évezreddel ezelőtti eseményeket és azok tanulságait a maiakkal. A huszadik század embere érthetően keresi egyre gyakrabban a példát a történelem régmúltjában is, a rokon- és az ellentétes vonásokat, s mindezt azért, hogy megérthesse saját korát, s hogy megfogalmazhassa történelemfilozófiáját. A Mediciek Firenzéje és Savonarola Firenzéje alkalmasnak mutatkozhat e kérdéskör megragadására, de igen nagy írói tapasztalat szükséges hozzá, s ez az, aminek óhatatlanul híjával van még Nagy András. Regényét olvasva lehetetlen, hogy ne gondoljunk egyre gyakrabban Déry Tibor híres művére, *A kiközösítőre*, s ezen az összehasonlításon a fiatal szerző csak veszthet. Ennyiben a „végzetet” hívta ki témaválasztásával és annak megformálásával, hiszen egy nagyszabású írói pálya egyik záródarabjának életbölcességével és mesterségbeli tudásával nyilván nem versenyezhet. Az összevetésnek egy nagy tanulsága mégis van, s ez egy hiányra utal.

Milyen ugyanis az író viszonya a felidézett korhoz s hőséhez? Mondhatjuk, hogy ellentmondásokkal telített. A helyeslés és elítélés egyaránt hangot kap, s a keretül szolgáló rövid nyitó és zárófejezet csak erősíti ezt, hiszen aki megölte Savonarolát, ugyanaz írja meg pápai utasításra az élettörténetet, amely a szentté avatási eljárás alapjául szolgálhat majd. Nem ez a kettősség baj önmagában, hanem az, hogy az író nem tud távolságot teremteni önmaga és a regényvilág között. Benne él ő is Firenze világában és benne él az 1970-es évekében is, s ezt a kettőt úgy viszonyítja egymáshoz, mintha ez a megfelelés közvetlen, természetes lehetne. Déry regényében a viszonyítás és a távolságtartás alapja a következetesen kidolgozott irónia, s ha ez nem is az egyetlen, de mindenképpen igen termékenynek bizonyuló eszköz az írói nézőpont fölényének megteremtéséhez. S azért is épp az irónia lehetőségeit kell itt kiemelni, mert úgy látszik, belehelyezkedni próbálva a regény világába, hogy a feloldatlan gondolati dilemmáknak ez lehetett volna a feloldásra módot adó eszköze.

Mik ezek a dilemmák? Valóban alapvető történelemfilozófiai kérdések a forradalomról, a győzelem utáni tennivalókról, a forradalom és a reform, a forradalom

és a zsarnokság, a vezetők és a néptömegek viszonyáról, a néptömegek vélt és valós érdekeiről, az eszményeket és a realitást követő politikáról. Olyan kérdések ezek, amelyek számos történelmi situációban modellálhatók. És Savonarola valóban olyan figura, aki alkalmasnak mutatkozik ezek megjelenítésére. Milyen ember is ő? Egy eszme fanatikusa. Ez a fanatizmus segíti őt nemcsak egyházi, de világi sikerekhez is, ez teszi Firenze korlátlan urává a Mediciek elűzése után. Ám fanatizmusa, amely eddig a pontig sikereinek kovácsa volt, megakadályozza, hogy reálpolitikussá váljon a hatalom birtokában, s végső soron ez vezet bukásához.

A mai ember éppoly nehezen vagy még nehezebben tud azonosulni a fanatizmus bármely formájával, mint a régi firenzeiek felvilágosultjai. A lemondás, a korlátozott, a legtágabban értve önmegtartóztató élet nem eszmény. Így ma nagyobb a távolságunk Savonarolától, mint kortársainak lehetett. S ezért bármennyi is az igazságélem eszméiben és tetteiben, azonosulni nem tudunk vele. Bukása nemcsak ügyetlenségéből, de nézeteinek életidegenségéből is következik. S bár érzékelteti ezt is a regény, nem elég következetesen. S úgy tűnik, hogy Firenze és Savonarola sorsának eldöntésében végül is épp nekik: Firenze népének és Savonarolának volt a legkevesebb része — mert a világpolitikai erők küzdelme döntött. Ám ez a tény nem oldhatja fel a felelősség alól se Savonarolát, se Firenzét.

Az írói távolságtartás hiánya mellett még egy döntő problémája van a regénynek. Az alakformálásé. A regény középponti figurája természetesen Savonarola, s ő viszonylag gazdagon, sokoldalúan jelenik meg, s még az a folyamat is hiteles és érzékletes, amelynek során szerencsétlen ifjúból fanatikus prédikátor, gátlásos emberből másokat terrorizáló, teljhatalomra törő politikus lesz. Savonarola körül az alakok viszonylag nagy tömege jelenik meg, de ez már inkább csak megjelenés s kevésbé megjelenítés. Inkább csak eszével, tárgyi tudásával illesztette be ezeket az alakokat Nagy András a regénybe, s így vértelenül, sokszor felismerhetetlenül mozognak mindvégig. Igaz, hogy ezzel szemben néhány életteli figura él a gyermek és az ifjú Savonarola otthoni környezetében, s főleg igaz az, hogy a firenzei közhangulat, a tömeg megjelenítése általában sikeres. Ha csak Firenze lenne a regény hőse Savonarola mellett, jól is lenne ez így, de hát itt nem esszéről van szó az írói szándék szerint. Az előbbieket azt is jelenti, hogy atmoszferikus összetartó ereje a két pólus a regénynek, s hogy ez a hangulati egység következetesen végigvitt.

Nagy András regénye tehát nagyszabású, de elhibázott munka. Így formailag esetleg igaza lehet az eddigi néhány bírálat szigorának, de tartalmilag kevésbé, mert itt nem egy eleve hibás írói elképzelésről van szó, hanem olyanról, amely a kivitelezés során csak töredékesen sikerült. (*Magvető.*)

VASY GÉZA

Németh G. Béla: Küllő és kerék

Másféle könyv ez, mint a Németh G. Bélától eddig megszokott s várt finom művelődéstörténeti elemzésekre alapuló távlatos irodalomtudományi értekezések. De nem mintha itt nem lenne ugyanolyan gondos és széttekintő a művelődéstörténeti megalapozás, és nem is mintha a részletesen megalapozott tanulmányok kilépnének a kellőképpen tágasan értelmezett irodalomtudomány köréből. Nem a jellegük és mégcsak nem is tárgyuk más, hanem a szerepük, pontosabban a szerepkörük. Jó szemmel észlelte ezt Bata Imre, mikor nyomban felvette a kötetet az általa leginkább közérdekűnek ítélt könyvek rövid recenziói közé: „A kötet Wilhelm von Humboldtól vett mottójával magát figyelmezteti: »Ne higgye a tudós, hogy ő fordítja a világ útjaira a tudás erőt. Ő a küllő és a kerékagy, a kerék azonban az